

U procijepu između kraljevstva i *milleta*: ideologem Bošnjak fra Andrije Šipračića

ANTUN KOVČALIJA
Römisches Institut der Görres-Gesellschaft
Roman Institute of the Görres Society
E-mail: antun.kovcalija@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.47960/2712-1844.2026.12.7>

UDK: 94(497.6) "16"
27-789.32 (497.6) "16"
27-789.32(497.6)"16":94(497.6)"16"
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 30. listopada 2025.
Prihvaćeno: 19. veljače 2026.

Sažetak

Pred kraj 17. stoljeća, nakon Kandijskoga te pred početak Velikoga bečkog i Morejskog rata, unutar Franjevačke provincije Bosne Srebrene bilo je više unutarnjih frakcija podijeljenih oko različitih pitanja u svezi upravljanja Provincijom. Potaknut porazom osmanske vojske pod Bečom 1683. godine te iščekujući novi provincijalni kapitul, provincijal Bosne Srebrene fra Andrija Šipračić počinje pisati svoje djelo "Tabula od ministara i kapitula..." Svjestan važnosti trenutka te procesa koji su obilježili provinciju Bosnu Srebreu kroz 17. stoljeće (snažna regionalizacija i jako ideološko raslojavanje između "prikosavskih" franjevaca i bosanskih franjevaca), Šipračić se u ovome djelu najviše posvetio opisivanju unutarfranjevačkih sukoba. Pri tome koristi ideologem Bošnjak paralelno uza stariji ideologem Bošnjakin u narativu oblikovanu kroz snažnu reminiscenciju na bosansko srednjovjekovlje, ali i uz prve naznake razvijanja mentaliteta *milleta* u ljetopisima Bosne Srebrene. Raslojavanje je bila izravna posljedica širenja utjecaja Zagrebačke biskupije na prostor između Drave i Save kroz 17. stoljeće te obnove svijesti o srednjovjekovnoj Slavoniji, što je potaknulo procese političko-identitetske integracije prostora Banske Hrvatske i Slavonije.

Ključne riječi: Bosna Srebrena; Bošnjak; ljetopisi; franjevci; 17. stoljeće; *millet*.

In the Gap between Kingdom and Millet: the Ideologeme Bosniak by Fra Andrija Šipračić

Original scientific article
Received: 30 October 2025
Accepted: 19 February 2026

Summary

Towards the end of the 17th century, after the Cretan War and on the eve of the Great Turkish War and the Morean War, the Franciscan Province of Bosnia Argentina was already divided into several internal factions, split over various issues regarding the governance of the province. Motivated by the defeat of the Ottoman army at Vienna in 1683 and anticipating the upcoming Provincial Chapter, the provincial of Bosnia Argentina, Friar Andrija Šipračić, began writing his work "Table of Ministers and Chapters..." Aware of the importance of the moment and of the processes that had marked the Province of Bosnia Argentina throughout the 17th century – namely, strong regionalisation and ideological stratification between the Franciscans from the *Prikosavlje* (Slavonia) region and those from Bosnia – Šipračić devoted most of his work to describing intra-Franciscan conflicts. In doing so, he uses the ideologeme *Bošnjak* (Turk. *Boşnak*), alongside the older ideologeme *Bošnjanin*.

This stratification was a direct consequence of the growing influence of the Diocese of Zagreb over the territory between the Drava and Sava Rivers during the 17th century and the revival of awareness of medieval Slavonia, which stimulated political and identity integration processes in the territories of Banovina Croatia and Slavonia. Identity integration processes across the entire area between the Drava River and the Adriatic Sea had already been underway for some time through the early Illyrian movement, in which the Bosnian Franciscans actively participated. In contrast, the disintegration process in the second half of the 17th century between the Bosnian and Slavonian Franciscans primarily concerned specific intra-Franciscan and intra-ecclesiastical issues.

However, within Friar Andrija Šipračić's narrative, one can discern the paradigmatic foundations upon which the Bosnian Franciscans operated, revealing interesting identity elements. Foremost, these were the sacralisation of the medieval Bosnian kingdom and the search for guarantees of survival within the Ottoman state. Thus, alongside the narrative of the kingdom, there emerged a narrative of the *ahdname*, leading to the emergence of the first elements of *millet* mentality. These described processes, together with the strongly present confessionalisation of identity, form a

complex moment in the history of the premodern Croatian identity within the territory of present-day Bosnia and Herzegovina.

Keywords: Bosna Srebrena; chronicles; Franciscans; Bosniak; 17th century.

Uvod

Ljetopisi¹ bosanskih franjevacu rukopisna su i narativna djela namijenjena bilježenju prošlosti.² Kao takva, predstavljaju jedan od najznačajnijih izraza svijesti kontinuiteta Franjevačke provincije Bosne Srebrene sa srednjovjekovnim Bosanskim Kraljevstvom. Najstariji takvi rukopisi nastaju krajem 17. stoljeća. Riječ je o tri rukopisa pisana bosanicom:³ *Ljetopis fra Marka iz Vasiljeva Polja* (u svojoj naravi različit od ostala dva teksta), rukopis anonimnog autora *Fojnička kronika* te *Tabula od ministara i kapitula*⁴ fra Andrije Šipračića Dubočanina.

Od tri navedena rukopisna djela, *Tabula od ministara i kapitula* ostvarila je najznačajniji utjecaj na kasniju bogatu ljetopisnu baštinu Bosne Srebrene, ali i ostala djela. To se ponajprije očituje u činjenici da je, kao nastavno na *Tabulu*, u istoj knjizi fra Filip Lastrić iz Očevije rukom napisao svoje djelo *Commentariolum super Bosnen-si provincia, vicaria quondam in quo apparet* koje je kasnije tiskano

¹ Ovo je istraživanje provedeno u sklopu projekta "Hrvatski nacionalni identitet: nastanak i osporavanja" koji financira Europska unija – NextGeneration EU (ur. broj projekta: 01/08 73/23-2519-19).

² Uvriježeno je ova djela nazivati ljetopisima iako je riječ o svojevrsnim žanrovskim hibridima. Usp. niže bilješke 7 i 8.

³ ANDRIJA ZIRDUM, "Franjevački ljetopisi u Bosni i Hercegovini", u: *Croatica Christiana periodica*, 15, Zagreb, 1985., str. 43-64; ANDRIJA ZIRDUM, "Povijesne bilješke Ivana Velikanovića sačuvane u Fermendžinovu djelu *Chronicon ... Bosne Argentinae*", u: KATICA ČORKALO JEMRIĆ (ur.), *Velikanovićev zbornik: zbornik radova sa znanstvenog skupa o Ivanu Velikanoviću u Slavonskom Brodu 21. i 22. studenoga 2003.*, HAZU – Zavod za znanstveni i umjetnički rad HAZU u Osijeku – Hrvatski institut za povijest: Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje – Franjevački samostan u Slavonskom Brodu, Zagreb – Osijek – Slavonski Brod, 2006., str. 50-61.

⁴ Puni naslov: *Tabula, od ministara, i kapitula, koi se mogu znati, koi su bili u ovoj provinciji Bosne ardentine, i što se dogodilo za koga Ministra, i od družie Stvari, i dekreta carkovnie*. Usp. ANTE ŠKEGRO, "Tabula od ministara i kapitula... fra Andrije Šipračića Margaritića Dubočanina", u: *Bosna franciscana*, 49, Sarajevo, 2018., str. 233-316.

pod naslovom *De antiquitate* (1762.) i *Epitome vetustatum* (1765.) te treći put 1766. godine u Anconi.⁵ Šipračićev rukopis nastao je 1684. godine na kraju njegova mandata kao provincijala Bosne Srebrene. Autograf fra Andrije Šipračića nalazi se u bilježnici koja nosi naslov Laštrić *Commetariolum* i dr. i čuva se u knjižnici samostana sv. Ivana Krstitelja u Kraljevoj Sutjesci pod inventarnim brojem POK-13. Paleografskom analizom Šipračićevih pisama, iz Arhiva Kongregacije za nauk vjere u Rimu, Andrija Zirdum utvrdio je podudarnost rukopisa te zaključio da je sutješki rukopis autograf.⁶ Događaji kojima je Šipračić dao najviše prostora su oni koji su se odnosili na unutar-franjevačke sukobe oko upravljanja Provincijom kroz 17. stoljeće. Fra Filip Lastrić, na tragu Šipračićeva pisanja, u svom vremenu nastavlja obranu, svojevrsnu apologetiku, provincije Bosne Srebrene u odnosu na težnje odvajanja prostora Slavonije i Dalmacije u zasebne franjevačke provincije.

U svom pisanju Šipračić koristi razne historiografsko-književne žanrove,⁷ no prvenstveno svoj izričaj nastoji formirati u *gestae*, koji ima cilj istaknuti zasluge pojedinca i institucije (ministara, kapitula, provincije...).⁸ To govori o prvotnoj namjeri pisanja toga djela. Iščitanje identiteta iz ljetopisnoga narativa stoga je usmjereno, osim na izrečene ideologeme, na ono neizrečeno (napisano "između redova"), tj. na ono iz čega ideologemi proizlaze.

Najšira izlaganja ljetopisac posvećuje opisu sukoba između "prikosavskih" (slavonskih) franjevaca s jedne, te franjevaca "Bošnjaka"

⁵ ANDRIJA ZIRDUM (prir.), *Pregled starina Bosanske provincije (Epitome vetustatum Bosnensis provinciae seu Brevissimum compendium historico-chronologicum ... Congesta, et compilata a p. Philippo ab Occhievja)*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1991., Synopsis, Sarajevo – Zagreb, ²2003.

⁶ A. ZIRDUM, "Povijesne bilješke Ivana Velikanovića sačuvane u Fermendžinovu djelu *Chronicon ... Bosne Argentinae*", str. 52.

⁷ IVA BELJAN, *Pripovijedanje povijesti. Ljetopisi bosanskih franjevaca iz 18. stoljeća*, Synopsis, Zagreb – Sarajevo, 2011. Autorica raščlanjuje historiografsko-književne žanrove prisutne u ljetopisnoj baštini Bosne Srebrene, a raščlamba je primjenjiva i za Šipračićevu *Tabulu*.

⁸ ANTUN KOVČALIJA, *Šipračićev ljetopis – sadržaj i povijesno kritička analiza*, diplomski rad, mentor IVAN BOTICA, Hrvatsko katoličko sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2019. Rad detaljno prikazuje sve žanrove prisutne u Šipračićevu tekstu.

(bosanskih franjevaca) s druge strane.⁹ Pojava ideologema Bošnjak (od turskoga naziva *Boşnak*) u kontekstu tog sukoba, te usporedno korištenje od srednjovjekovlja prisutnog ideologema Bošnjanin, pokazuje slojevitost narativa te identiteta koje narativ oslikava. Uz izrečene identitete u formi ideologema, ono neizrečeno, a vidljivo u tekstu pokazuje način na koji fra Andrija Šipračić doživljava vlastiti identitet i zajednicu kojoj pripada. On će to, prije svega, izreći kroz sakralizaciju srednjovjekovnog Bosanskoga Kraljevstva. Na taj način izriče se svijest o kontinuitetu Bosne Srebrene kao jedine srednjovjekovne institucije preživjele osmansko osvajanje i uništenje srednjovjekovne Bosne.¹⁰ Nadalje, u *Tabuli od ministara i kapitula* iščitava se i opći duh vremena 17. stoljeća – utjecaj ideja ranog ilirizma, zatim jasno izraženi regionalni identiteti što čini suštinu sukoba slavonskih i bosanskih franjevaca, ali i konfesionalizacija u odnosu na muslimansko i pravoslavno stanovništvo.

Konfesionalizacija, nacionalizacija, ilirizam i regionalno raslojavanje u 17. stoljeću

Prostor današnje BiH u 17. stoljeću bio je prostor s naglašenim konfesionaliziranim identitetima i to katoličkim, muslimanskim i pravoslavnim. Kompleksni procesi, uzrokovani padom srednjovjekovnoga Bosanskoga Kraljevstva i dugotrajnom osmanskom prisutnošću, značajno su utjecali na konfesionalizaciju i nacionalizaciju identiteta

⁹ Pojam "Prikosavci" samo je uvjetno poistovjećen s pojmom "Slavonci" jer iz Šipračićeva ljetopisa i suvremenih izvora proizlazi da je ovaj pojam obuhvaćao i širu grupu franjevaca suprotstavljenih bosanskim franjevcima, što je razjašnjeno niže u tekstu. Također, u procesima 17. stoljeća tek se oživljava svijest o Slavoniji pod utjecajem Zagrebačke biskupije, što je također raščlanjeno u ovom radu. Stoga, upotreba pojmova Slavonija – Prikosavlje (i izvedenica) u ovom radu kao sinonima je uvjetna.

¹⁰ MLADEN ANČIĆ, *Tko je pogriješio u Bosni. Na razdjelnici između povijesti i politike*, Crkva na kamenu, Mostar, 2001., str. 67, 182. Kako to tumači Mladen Ančić, kao posljedica osmanskih osvajanja jedinstveni kulturni prostor franjevačke bosanske vikarije (od Jadrana do Podunavlja), segmentiran je u više cjelina, odnosno različitih franjevačkih provincija, pri čemu su se bosanski franjevci oslonili na srednjovjekovne tradicije i formirali partikularni identitet.

općenito kroz stoljeća. Te procese raščlanjuje studija Srećka M. Džaje "Konfesionalnost i nacionalnost Bosne i Hercegovine."¹¹

Džajine zaključke o Bosni kao "povijesnom krajoliku", "mjestu povijesne sinteze", "tignju naroda i društava" bez postojanja nečega što se može odrediti kao "bosanski narod i država" čemu je uzrok "nesazrelost srednjovjekovnih struktura", osobito u vremenu nakon 1463. godine što označuje lom i diskontinuitet u procesima,¹² treba imati na umu i u promišljanjima o ideologemima u ovoj studiji. Stoga, od izrazite je važnosti razumjeti da fra Andrija Šipračić nije koristio ideologeme Bošnjakin i Bošnjak kao programatsko-ideološke pojmove ili narodno-nacionalne pojmove.¹³ Na to upućuje činjenica da je ideologem Bošnjakin u svom djelu koristio samo jednom i to u kontekstu u kojem je jasno izražen konfesionalizirani element tog identiteta: "Za ovoga ministra prve godine na 1682. /ar./ ubiše Turci muhlu u Sarajevu; i dođe težak kapidžija i odsiče glava 180, među kojim biše tri Vlaha, a Bošnjakina nikakova. I odnese mnogo blago i manastiri izgubiše mnogo."¹⁴

Priredivač Šipračićeva ljetopisa Ante Škegro tumači termin "Bošnjakin" kao arhaični naziv za bosanske muslimane,¹⁵ što je očito pogrešno tumačenje. Da je riječ o pogrešnom tumačenju, potvrđuju i

¹¹ SREĆKO M. DŽAJA, *Konfesionalnost i nacionalnost Bosne i Hercegovine*, Ziral, Mostar, 1999.

¹² *Isto*, str. 11.

¹³ Srećko M. Džaja pripisuje prve koncepte "nacionalnoga bosanstva" franjevcu Antunu Kneževiću (nap. a., Knežević koristi termin Bošnjak, 19. stoljeće), te ističe da se Laštrić može shvaćati Kneževićevim pretečom. Usp. *Isto*, str. 13.

¹⁴ KNJIŽNICA SAMOSTANA SV. IVANA KRSTITELJA U KRALJEVOJ SUTJESCI, "Tabula od ministara i kapitula koji se mogu znati, koji su bili u ovoj Provinciji Bosne Ardentine i što se dogodilo za koga ministra i od družje stvari i dekreta carikovnije; počeo to pisati po meni fra Andriji Šipračiću roda očinja, a Margaritiću roda materina iz Dubočca, župe sutiške", u: *Laštrić Commetariolum i dr.*, POK-13, str. 29 (dalje: *Laštrić Commetariolum i dr.*). Usp. A. ŠKEGRO, *Tabula od ministara i kapitula... fra Andrije Šipračića Margaritića Dubočanina*, str. 261. Napomena: transkripcija s bosaničkoga rukopisa citirana u ovom radu nastala je prema izvorniku, a sačinjena je za potrebe moga magistarskog rada obranjenog na Hrvatskome katoličkom sveučilištu u Zagrebu 2019. godine pod mentorstvom dr. sc. Ivana Botice. Transkripcija je uz minimalne intervencije prilagođena suvremenom jeziku radi lakšega praćenja teksta.

¹⁵ A. ŠKEGRO, *nav. dj.*, str. 311. "Bošnjakin, arh.=bosanski musliman."

drugi novovjekovni izvori, što najbolje pokazuje studija Krunoslava Draganovića u odnosu na upotrebu (po)turskog identiteta za islamiziranu populaciju na Balkanu¹⁶ te je jasno da se Šipračićev izraz "Turci" jednostavno odnosi na sarajevske muslimane (također usp. niže bilješku 69). Preciznije: u prvim su se stoljećima osmanske vlasti bosanskim imenom (i izvedenicama) identificirali isključivo ili gotovo isključivo (ostavljam mogućnost iznimki koje potvrđuju pravilo) bosanskohercegovački katolici. Stoga, vrijedi istaknuti na ovome mjestu da su sve učestalije tvrdnje u javnom prostoru o tome kako su današnji bosanskohercegovački Hrvati zapravo samo Bosanci katolici ili Bošnjaci katoličke vjere (pozivajući se i na franjevačke autore), plod anakrono shvaćane terminologije. Upotreba bilo bosanskoga, bilo bošnjačkog ili bošnjanskog ideologema kod bosanskohercegovačkih katolika kroz povijest ima različite kontekste i različita značenja kod raznih autora. Ovaj rad upravo pojašnjava specifične okolnosti upotrebe tih ideologema u pisanju jednoga franjevačkog autora. U vezi s tim, valja istaknuti Šipračićevu posrednu ulogu (preko Lastrića), odnosno utjecaj, kod pisanja fra Antuna Kneževića u 19. stoljeću koji prvi formira ideje nacionalnoga bošnjaštva (usp. bilj. 13 u ovome radu). Da to bošnjaštvo ili Šipračićevo hipotetsko bošnjaštvo nema nikakvu vezu s bošnjaštvom oblikovanim 1993. godine smatram nepotrebnim dodatno pojašnjavati. Jednako je anakrono shvaćanje i A Škegre koji je svojim tumačenjem, čini se, nastojao izbjeći činjenicu da naziv "Bošnjakin" čini važan element u oblikovanju hrvatskog identiteta u BiH kroza stoljeća, odnosno da bosanskohercegovački Hrvati baštine nešto kompleksniji identitet u odnosu na ostatak hrvatskog nacionalnoga korpusa.

Ljetopisac Šipračić ideologem Bošnjak koristio je tek dva puta i isključivo u kontekstu opisa sukoba franjevaca iz Bosne te franjevaca iz Slavonije u bilješci za 1659. godinu: "I tako Bošnjaci učine kapito i učine ministrom rečenoga ot[ca] f[ra] Franceška Miletića, a Prikosavci [...] učiniše kapito u Velikoj i učiniše ministrom ot[ca] f[ra]

¹⁶ Usp. KRUNOSLAV DRAGANOVIĆ, "Biskup fra Jeronim Lučić (o. 1575-1643) i njegovo doba, II. dio: Povijesne prilike", u: *Croatia Christiana periodica*, 11, Zagreb, 1983., str. 58-64.

Ivana Darnjišanina; i biše š njima Soljani.; [...]a Carkva pomagaše Bošnjake".¹⁷

Fojnička kronika, anonimnog autora, ali suvremenoga Šipračiću, opisujući iste događaje koristi za bosanske franjevce izraz Bošnjani, "bi lipo primglen od Bosgnana" te izraz "kapito bosanski", "ministar bosanski", a za slavonske franjevce "fratri posavski" te "Posavci", ali i "veličanski fratri". Ono što su kod Šipračića "Soljani" u Fojničkoj kronici su "zvornički" fratri.¹⁸ Ovom usporedbom lako se uočava neujednačena upotreba ideologema, uz to da Bošnjani postoji kod oba autora u različitom kontekstu. Uzorak spominjanja pojmova Bošnjani i Bošnjak kod Šipračića premalen je da bi se moglo sigurno zaključiti koji je njihov suodnos u ljetopiščevoj percepciji, ali vrijedi primijetiti da Šipračić pojam Bošnjak koristi za franjevce iz Bosne, dok se u njegovu pisanju Bošnjani koristi za gradsko katoličko (u ovom slučaju sarajevsko) stanovništvo.¹⁹ Neujednačene oznake za slavonske franjevce kod dva suvremena pisca, kao i za franjevce s prostora današnje Tuzle govore o perspektivama različitih autora. Andrija Šipračić rabio je izraz koji koristi rijeku Savu kao granicu, s izuzetkom Soljana – zvorničkih franjevac, a anonimni autor Fojničke kronike koristi Posavlje kao odrednicu što u određenoj mjeri može obuhvatiti i prostor Tuzle koji geografski gravitira Posavlju. Sama činjenica da je fra Andrija Šipračić bio iz Dubočca koji je na rijeci Savi,²⁰ dovoljno govori o perspektivi prilikom konstruiranja terminologije.

¹⁷ Laštrić *Commetariolum i dr.*, str. 12. Usp. A. ŠKEGRO, *nav. dj.*, str. 251.

¹⁸ ČIRO TRUHELKA, "Fojnička kronika", u: *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, 21, Sarajevo, 1909., str. 454.

¹⁹ Fra Mijo Radnić će u naslovu jednoga svog djela sarajevsku obitelj Branković-Augustinović nazvati "bosanskim plemićima" pa se uvjetno može povući usporedba između naziva Bošnjani i Bosanac. Usp. bilj. 25 i 37 u ovome radu. Krunoslav Draganović pojam Bošnjak koristi za bosanske franjevce kroz 17. stoljeće, često interpretirajući izvore koji govore o regionalnim međufranjevačkim sukobima, ali je nejasno jesu li ti izvori koristili upravo taj naziv. Usp. K. DRAGANOVIĆ, "Biskup Jeronim Lučić i njegovo doba", str. 75-76; A. ŠKEGRO pojam Bošnjak tumači kao arhaični naziv za bosanske franjevce. Usp. A. ŠKEGRO, *nav. dj.*, str. 302. Treba također ostaviti mogućnost da se kroz 17. stoljeće odvijala jezična promjena u kojoj je "Bošnjak" postupno istiskivao pojam "Bošnjani".

²⁰ Usp. A. ŠKEGRO, *nav. dj.*, str. 232.

Nadalje, rani ilirski pokret i rana ilirska ideja nisu izravno zastupljeni u pisanju fra Andrije Šipračića. Međutim, utjecaj ilirizma se jasno očituje u njegovim bilješkama o gradu Dubrovniku,²¹ obitelji Ohmučević²² te o vrlo snažno izraženoj svijesti o bosanskom srednjovjekovnom kraljevstvu, a osobito o pretposljednem kralju Stjepanu Tomašu.²³ Upravo su ilirske ideje u ranom novom vijeku oživjele svijest i ideje o *regnumima*, a sastavni dio tog imaginarija bila je i svijest o postojanju *regnuma* Bosne. U 17. stoljeću dolazi do uspostave sustava misijskih biskupija u kojem određeni biskup postaje pastir nad teritorijem određene srednjovjekovne države: bosanski biskup *Regnum Bosnae*, makarski biskup *Regnum Dalmatiae*, beogradski biskup *Regnum Hungariae* te sofijski *Regnum Bulgariae*.²⁴ Osim u humanističkom ambijentu oblikovanoga pojma Ilirik kao integrativnog među pojedinim *regnumima*, ilirizam se očitovao u heraldičkim krivotvorinama, lažnim ispravama i ostalim simbolički važnim elementima koji su budili svijest o srednjovjekovnom identitetu pojedinaca ili obitelji. S. M. Džaja primjećuje da su u ranom ilirizmu, u odnosu na hrvatske i srpske, bosanske srednjovjekovne tradicije bile relativno zanemarene.²⁵ Nasuprot tome, bosanski su se franjevci čvrsto oslanjali na srednjovjekovne bosanske tradicije. Međutim, ljetopisna baština 17. stoljeća svjedoči i o snažnoj prisutnosti narativa koji su uronjeni u osmanski kontekst, dok reminiscencija na srednjovjekovno Bosansko Kraljevstvo i njegovu propast u ljetopisnoj baštini redovito ostaje izvoriste narativa. Navedene činjenice upućuju na relativnu izoliranost bosanskih franjevaca od ilirskih integrativnih identitetskih procesa, uvjetovanu dugotrajnom podčinjenosti

²¹ *Isto*, str. 246.

²² *Isto*.

²³ *Isto*, str. 246-247.

²⁴ ANTAL MOLNAR, *Zagrebačka biskupija i osmanska Slavonija u 17. stoljeću*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2022., str. 93.

²⁵ Usp. S. M. DŽAJA, *Konfesionalnost i nacionalnost...*, str. 177. Autor navodi da je u percepciji ilirskoga srednjovjekovlja uglednije mjesto dodjeljivano srpskim i hrvatskim dinastijama, nego bosanskim. *Isto*, str. 173. Kao primjer ranoga bosanskog ilirizma i franjevaca ističe se fra Mijo Radnić kao autor djela posvećena "bosanskim plemićima i viteзовima od Svetog groba u Jeruzalemu Brajkovićima-Augustinovićima". Rani ilirizam u ovom smislu označuje težnje za isticanjem plemićkoga roda raznih obitelji, što je bio trend u 17. stoljeću.

osmanskoj vlasti. Raslojavanju između slavonskih i bosanskih franjevacu doprinio je proces nacionalne konfesionalizacije na prostoru Zagrebačke biskupije. Kako to iznosi Antal Molnar u svojoj studiji "Zagrebačka biskupija i osmanska Slavonija u 17. stoljeću" taj je proces bio uvjetovan posttridentskim ambijentom.²⁶ Pojam Slavonija ili slavonski identitet nije poznat ljetopiscu Šipračiću, ili ga on namjerno izbjegava koristiti, jer će se upravo pod utjecajem Zagrebačke biskupije i kroz procese u 17. stoljeću ime Slavonije početi koristiti za prostor pod osmanskom vlašću između Drave i Save, odnosno za prostor pod utjecajem franjevačkih samostana u Velikoj i Našicama (srednja Slavonija).

Razmatrajući svaki od navedenih elemenata u nastojanju da se pronikne identitet pisca, njegovu projekciju identiteta njegove franjevačke zajednice ili njegovu konstrukciju identiteta franjevačke zajednice, treba cijelo vrijeme imati u vidu da je suština njegova pisanja *gestae* imala cilj legitimirati čitatelju bosanske franjevce i prostor Bosne kao vodeći i važniji pred drugim franjevačkim zajednicama. Tabula je i prije u historiografiji bila prepoznata kao izričaj snažne regionalizacije u 17. stoljeću.²⁷ Iz Šipračićeva teksta iščitava se jasna regionalna podijeljenost između bosanskih i slavonskih franjevacu. Ova podjela nema samo unutarcrkveni karakter, nego u određenoj mjeri oslikava nijanse općeg identiteta. Snažna opredijeljenost slavonskih franjevacu da se odvoje u zasebnu provinciju još u 17. stoljeću bila je jasan izričaj te nijansiranosti. Dalmatinski franjevci su u ovom dobu već dobili svojevrsan autonoman status u Bosni Srebrenoj, a izričaj osobitosti južnih krajeva Bosne Srebrene (današnje Hercegovine i Dalmacije) ogledao se također u uspostavi Makarske biskupije u 17. stoljeću.

Proces nacionalne konfesionalizacije na području u sferi utjecaja Zagrebačke biskupije je sasvim različit od procesa konfesionalizacije na području Bosne. On je utemeljen u suodnosu između katoličke protureformacije i protestantske reformacije, odnosno hrvatskih staleških i crkvenih slojeva s jedne i mađarskih s druge strane. Hrvatski plemićki staleži, zajedno s hrvatskim crkvenim staležima te crkvene

²⁶ A. MOLNAR, *Zagrebačka biskupija i osmanska Slavonija u 17. stoljeću*, str. 51-57.

²⁷ A. ZIRDUM, *Franjevački ljetopisi u BiH*, str. 45.

i sekularne institucije (Zagrebačka biskupija, Franjevačka provincija sv. Ladislava, županije, Sabor) u okviru Kraljevine Hrvatske čine plemićku *natio Croatica*, koja je u spomenutom procesu suprotstavljena mađarskim plemićkim i crkvenim staležima. Od početka 17. stoljeća Zagreb i Zagrebačka biskupija postaju važnije biskupijsko središte na cijelom prostoru Ugarskoga Kraljevstva. Uza Senj, Zagreb je bio jedino biskupijsko središte koje nikada nije potpalo pod osmansku vlast, što je dovelo do procesa raslojavanja između zagrebačkog i ostalih ugarskih prostora, a uz biskupiju nositelji toga procesa bili su i hrvatsko-slavonski staleži.²⁸ Ti su procesi neminovno utjecali na prostor Slavonije, pa kroz 17. stoljeće oko prostora Slavonije traju složeni i dugotrajni unutarcrkveni sporovi oko prava biskupske jurisdikcije nad tim prostorom. U drugoj polovici 17. stoljeća slavonski franjevci će se jedinstveno početi opredjeljivati za zagrebačkoga biskupa u tim sporovima.²⁹ Šipračičeve bilješke refleksija su na te duge procese i sukobe.

Čitav taj kontekst povjesničar Mladen Ančić u svojoj studiji "Tko je pogriješio u Bosni. Na razdjelnici između povijesti i politike" opisuje kao "čudnim uvjetima u kojima će fratri bosanske provincije čuvati samo svoje lokalne, bosanske uspomene". Prema Ančićevu shvaćanju, jedinstvena "mreža franjevačkih samostana" koja je postojala prije 1517. godine u sklopu franjevačke bosanske vikarije činila je jedinstven kulturni prostor od Jadrana do Podunavlja.³⁰ Proces snažnoga fragmentiranja tog prostora u kulturno-identitetskom smislu uvjetovan je osmanskim osvajanjima. U 17. stoljeću dolazi do nove razine fragmentacije te će A. Zirdum to nazvati "podvojenošću" provincije Bosne Srebrene u 17. stoljeću. A. Molnar će takvu podijeljenost opisati kao vrijeme kada prostor "misijskoga", tj. "rimsko-bosanskog" crkvenog ustroja ulazi u "interesnu sferu hrvatsko-ugarskog episkopata", što se očitovalo kroz sukob oko biskupskih jurisdikcija između zagrebačkog, bosanskog i beogradskog biskupa.³¹ Pretenzije

²⁸ A. MOLNAR, *Zagrebačka biskupija i osmanska Slavonija u 17. stoljeću*, str. 44.

²⁹ Usp. FRANJO EMANUEL HOŠKO, "Požeški franjevci kao promicatelji crkveno-upravne samostalnosti Slavonije u tursko vrijeme", u: *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi*, 1, Požega, 2012., str. 57-76.

³⁰ M. ANČIĆ, *Tko je pogriješio u Bosni*, str. 182.

³¹ A. MOLNAR, *Zagrebačka biskupija i osmanska Slavonija u 17. stoljeću*, str. 4-5.

zagrebačkoga biskupa na prostor Slavonije bile su odraz obnovljenih srednjovjekovnih tradicija.³² Taj prostor pod osmanskom vlašću Nenad Moačanin shvaća kao prostor spajanja srednjovjekovne ugarsko-slavenske te ranonovovjekovne dinarske slavensko-vlaške tradicije koja je u osmanskome kontekstu bila dominantnija.³³ Posljedice raslojavanja između Zagrebačke biskupije i ostalih ugarskih biskupija Molnar opisuje ovim riječima: "Osim neposrednih pastoralnih i organizacijskih posljedica te su suprotnosti dovele do prvoga novovjekovnog artikuliranja hrvatskog patriotizma, pa čak i nacionalnog identiteta".³⁴ Posljedično, dogodilo se unutar-franjevačko raslojavanje između slavonskih i bosanskih franjevaca. Ono je u svojem korijenu imalo ideološke razlike. Upotreba ideologema Bošnjak nasuprot "Prkosavcima" kod fra Andrije Šipračića tako dobiva i ideološku konotaciju. Ideologizirani sukob je ljetopisca nagnao da se pogrдно izrazi o franjevačkoj Bosni Hrvatskoj (*Bosna Croatia*) nastaloj odvajanjem od bosanske vikarije u 16. stoljeću (a koja je prije osmanskih razaranja imala samostane u Slavoniji) te je u uvodu svoga ljetopisa naznačio da je riječ o "Kurvaciji": "ne zna se tko su bili vladaoci prov[inci]e, već ako bi bilo u Dubrovniku ili u Kurvaci[ji] ili u Dalmaci[ji] ili u Redu".³⁵

Ideološka konotacija će se još snažnije kod fra Andrije Šipračića očitovati nakon velike migracije katolika iz Bosne u oslobođenu Slavoniju, što je izravna posljedica Velikoga bečkog rata, kada će u jednom pismu *Propagandi de fide*, tražeći da bosanski franjevci pastoraliziraju novodoseljene katolike u oslobođenoj Slavoniji, napisati da puk iz Bosne ne razumije govor zagrebačkog svećenstva.³⁶

³² Isto, str. 82. Biskup Martin Borković piše u Rim tražeći zaštitu prava Zagreba nad teritorijem pod Osmanlijama

³³ Isto, str. 5; NENAD MOAČANIN, *Slavonija i Srijem u razdoblju osmanske vladavine*, Hrvatski institut za povijest: Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb, 2001., str. 153.

³⁴ A. MOLNAR, *Zagrebačka biskupija i osmanska Slavonija u 17. stoljeću*, str. 50.

³⁵ *Laštrić Commetariolum i dr.*, str. 1; A. ŠKEGRO, *Tabula od ministara i kapitula... fra Andrije Šipračića Margaritića Dubočanina*, str. 246.

³⁶ MIJO VJENCESLAV BATINIĆ, *Djelovanje franjevaca u Bosni i Hercegovini za prvih šest vijekova njihova boravka*, Tiskom Dioničke tiskare, Zagreb, 1883., str. 176.

Zanimljivo je da je kroz 17. stoljeće kod Šipračićevih suvremenika korišten ideologem "Bosanac" i idiom "bosanski", osobito u kontekstu građanskog obrtničko-trgovačkog i rudarskoga sloja katoličkog stanovništva u Bosni, kako to ukazuje studija S. M. Džaje.³⁷ U kasnijem procesu revitalizacije franjevaštva i katoličanstva u Bosni, nakon masovnog iseljavanja i stradanja samostana u Velikom bečkom ratu, pojavit će se ideologemi i Bošnjak i Ilirik,³⁸ no u kontekstu novih procesa.

Suodnose pravoslavnoga, katoličkog i muslimanskog identiteta, te sve procese koji su formirali te identitete – od islamizacije do migracija moguće je proučavati i iz *Tabule od ministara*. Međutim, ova studija ostaje usredotočena na regionalizaciju identiteta unutar Franjevačke provincije Bosne Srebre.

Katalizator regionalizacije bio je kontekst vremena, odnosno činjenica da se prostor provincije Bosne Srebre u 17. stoljeću prestao nalaziti isključivo na prostoru osmanske države. U tom kontekstu u Šipračićevu se narativu pojavljuju elementi mentaliteta *milleta*.

Osmanski sustav *milleta* kojim se određivao poseban status obično ne-muslimanskih zajednica, shvaćen tradicionalno, službeno je

³⁷ Usp. M. S. DŽAJA, *Konfesionalnost i nacionalnost...*, str. 173, 175. Na citiranoj stranici 173 u bilješci 80 autor donosi naslov djela franjevca Mije Radnića iz 1683., a iz kojega je vidljivo da je i u govornom hrvatskom (tj. bosanskom) jeziku korišteni idiom "bosanski" te izvedenice iz ideologema "Bosanac": "Pograđenje od ispraznosti od svijeta, u tri diela razdieljeno, složeno i izvađeno u jezik slovinsko-bosanski (...) Preuzvišenoj i prisvitloj mojoj gospodi, Pavlu, Antunu i Jakovu Brajkovićem Augustinovićem, bratji Sarajlijama, plemićem bosanskijem i vetezovom slavnoga groba Isukrstova od Jerozolima"; na citiranoj stranici 175, S. M. Džaja izrijekom tvrdi: "Tomko [Mrnavić, nap.a.], je sam u naslove svojih spisa, između ostaloga, unosio i naznaku "Bosanac" ..."Ovdje je riječ o prijevodu talijansko-latinskog izraza, no valja istaknuti da je vjerojatno ipak riječ o nazivima "Bosnensis" i "Bošnjakin" kao njegovim pseudonimima kako to navodi Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/clanak/mrnavic-ivan-tomko> – HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, mrežno izdanje, *Mrnavić. Ivan Tomko*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. (18. 2. 2026.).

³⁸ ŽELJKO IVANKOVIĆ, "Bosanskohercegovački Hrvati i njihova nacionalnost", u: *Napredak (Sarajevo)*, Sarajevo, 1993., str. 46-47. Autor navodi: "Fra Ivan Jukić znani i kao "Bošnjak"" odnosno da je "Jukić – Slavoljub Bošnjak" te fra Martin Nedić, znani i kao "Prvi Ilir Bosne".

osnovan u 18. stoljeću.³⁹ Međutim, određene ne-muslimanske zajednice su i ranije imale posebno uređene statute u sustavu *milleta* – od vremena sultana Mehmeda II.,⁴⁰ u što se ubrajaju i bosanski franjevci. U tom kontekstu ovaj rad govori i o mentalitetu *milleta*, o zamišljenom "franjevačkom milletu".⁴¹ Poseban status bosanskih franjevaca bio je uređen posebnim ispravama, fermanima, kojima su kao ne-muslimanska zajednica dobili pravo djelovanja i kojima se najčešće uređivao njihov fiskalni status kao ne-muslimanske zajednice. Međutim, riječ *millet* u turskom jeziku može označavati i vjersku i narodnu pripadnost, a vjerski vođe *milleta* predstavljaju i političke predstavnike određenih skupina, što čini i osnovnu postavku sustava *milleta* unutar osmanskoga pravnog sustava.⁴² Ova je činjenica važna za razumijevanje identitetskih kretanja među bosanskim franjevcima – franjevac nije samo duhovni, nego i politički autoritet. Jedna od bitnih sastavnica ovoga mentaliteta, u cijelosti razvijenog u 19. stoljeću, kod bosanskih franjevaca je narativ o dodjeljivanju ahdname sultana Mehmeda II. fra Anđelu Zvizdoviću. Šipračićeva *Tabula* je vjerojatno najranije svjedočanstvo ovoga narativa: "Na 14[63.] dade car čestiti Mehmed atnamu blaženomu fra Anđelu na Milodražju".⁴³

Kako primjećuje Rudolf Barišić, ovaj narativ nije prisutan kroz ljetopise 18. stoljeća. Franjevački autori spominju *ahdnamu* i fra Anđela Zvizdovića, ali ne i sam narativ o susretu fra Anđela Zvizdovića i sultana Mehmeda. Narativ je ponovno zaživio u 19. stoljeću te postaje jedan od ključnih sastavnica razvoja mentaliteta *milleta*.⁴⁴ Izvorište ovoga narativa može se smjestiti upravo u Šipračićev ljetopis. Jednako kao što je Šipračićevo pisanje imalo posredan utjecaj na ideju bošnjaštva kod A. Kneževića u 19. stoljeću, tako je izgledno da je njegov ljetopis imao i neposredan utjecaj na franjevačke autore 19.

³⁹ RUDOLF BARIŠIĆ, "Franciscan Province of Bosna Srebrena as an Imagined Millet?", u: *Specimina Nova Pars Prima Sectio Mediaevalis*, 12, Pécs, 2023., str. 102.

⁴⁰ *Isto*.

⁴¹ *Isto*, str. 114.

⁴² *Isto*, str. 102.

⁴³ *Laštrić Commetariolum i dr.*, str. 4. Usp. A. ŠKEGRO, *nav. dj.*, str. 247.

⁴⁴ R. BARIŠIĆ, *Franciscan Province of Bosna Srebrena as an Imagined Millet?*, str. 106.

stoljeća koji su oživjeli narativ o *ahdnami*. Iako Šipračić vjerojatno nije začetnik pojma Bošnjak, može ga se smatrati začetnikom narativa namijenjena drugim čitateljima u kojem je taj pojam iskorišten za samoidentifikaciju u odnosu na "drugost" – grupu suprotstavljenu idejama i načelima za koje se zalaže ljetopisac i čitatelji kojima je ljetopis namijenjen.

Dokazivanje svoga posebnog, prije svega fiskalnog, statusa za franjevece pred osmanskim državom nije bilo fiksirano, nego stalno. U opisu svoga mandata na čelu Provincije (1681.-1684.), fra Andrija Šipračić opisuje odlazak u Carigrad dvojice franjevac kako bi dokučili neke novčane namete, među kojima i *teftišninu*:

"...[Po]sla Provincija u Carigrad ot[ca] p[oštovanoga] f[ra] Jozu Bilavića i ot[ca] f[ra] Lovru Kreševića za ukinuti teftišninu i ono što se biše zametnulo davati uz čast muselimo[m] sarajevskim i pašam po 700 arslanija. I doniše tvarde oprave, ali i ne ktiju daržati, nego rečena dva ot[ca] i ot[ac] p[oštovani] Gabeljanin i Skondrić tri puta ležaše po toliko dana u apstu i toliko s muhlom, dajući muhli, ukinu se".⁴⁵

Sama ova bilješka svjedoči da franjevački položaj pred osmanskim državom nimalo nije bio jednostavan, a kamoli privilegiran u smislu neke lagodne pozicije unutar osmanskoga pravnog sustava. Ipak, "tvrde oprave" su ono što je činilo temelj posebnom statusu bosanskih franjevaca te ova bilješka svjedoči također o određenoj arhivističkoj djelatnosti franjevaca. Razvijajući svijest o zamišljenom *milletu* fra Andrija Šipračić je i "Prikosavlje" shvaćao dijelom toga *milleta*, Bosnu kao njezino središte te osmansku državu kao zaštitnika posebnih prava. Te činjenice jasno određuju kontekst u kojem on koristi ideologem Bošnjak.

Kontekst vremena: regionalizacija i promjena geopolitičke situacije u 17. stoljeću

Za kontekst Šipračićevih bilješki i razumijevanje procesa regionalizacije potrebno je dotaknuti se niza ratnih sukoba u 17. stoljeću koji su utjecali na Bosnu Srebrnu i franjevece. U prvom redu, riječ je o Kandijskom ratu (1645.-1669.) i manjim ratnim operacijama

⁴⁵ Laštrić *Commetariolum i dr.*, str. 29. Usp. A. ŠKEGRO, *nav. dj.*, str. 261.

hrvatsko-ugarskoga plemstva koje je na prostoru Slavonije prvenstveno provodio Nikola Šubić Zrinski.⁴⁶ Šipračić izravno u svojim bilješkama spominje Kandijski rat, iako ne u kontekstu ratnih sukoba u Dalmaciji, nego općenito.⁴⁷ Poraz Osmanlija pod Bečom 1683., čime je počeo Rat za oslobođenje te poslije i Morejski rat (1684.-1699.), Šipračić opisuje u svom ljetopisu. Kandijskim ratom Mletačka Republika je stekla kontrolu nad Klisom, Solinom, Vranjicom, Ravnim kotarima i šibenskim područjem u razgraničenju poznatom kao *acquisto vecchio* (stara stečevina). U navedenom su ratu mletački upadi na teritorij Bosanskoga pašaluka sezali čak do Livna te Sane i Rame.⁴⁸

Nastojanje da slavonski franjevci organiziraju provincijalni kapitul u Slavoniji fra Andrija Šipračić izravno povezuje s vojnom prisutnošću Nikole Zrinskog u Slavoniji. Fra Franjo Ogramić iz Požege je krajem svoga mandata, koji je počeo 1659., što opisane događaje smješta u 1662. godinu, pokušao organizirati provincijalni kapitul u Velikoj:

"1659. fra Franceško Ogramić iz Požege. Ovi ktijaše učinit kapito u Velikoj i učini provižijon i pošlje ot[cu] f[r]a Juru Pečujliju u Temišvar Sejidin-paši za oprave i licenciju za kapito da čini priko Save. I dogodi se kod njega Čakalović, koji bio je čaušlar čehaja Sejidin, i to je smeo, govoreći da kapituli nigda nisu činjeni izvan Bosne (premda vele fratri prikosavački da su ga nagovorili fratri bosanski), ali je prije prava istinita zašto je rečeni Čakalović bio pratik poslom fratarskijem: pak je bila vojska i tada je bio na onoj krajini Nikola Zrinović, mogao je biti suspect /lat./ aliti sumnja. [...]"⁴⁹

Važno je naglasiti Šipračićev izraz "fratri bosanski", jer je u daljnjem opisu događaja koristio izraz "Bošnjaci" kako je već navedeno, što

⁴⁶ Zbog svojih čestih upada na osmansko područje u Slavoniji, Nikola VII. Zrinski stekao je vojnu slavu diljem Europe. Usp. ANĐELKO VLAŠIĆ, "Obitelj Zrinski u Putopisu Evlije Čelebija i usporedba s neosmanskim izvorima", u: *Povijesni prilozi*, 52, Zagreb, 2017., str. 32.

⁴⁷ "Za ovoga ministra u početak agusta uzeše Turci Kandiju", *Laštrić Commetariolum i dr.*, str. 20; A. ŠKEGRO, *Tabula od ministara i kapitula... fra Andrije Šipračića Margaritića Dubočanina*, str. 256.

⁴⁸ ANĐELKO MIJATOVIĆ, "Kandijski rat", u: *Povijest Hrvata. Druga knjiga. Od kraja 15. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata*, Školska knjiga, Zagreb, 2005., str. 124-125.

⁴⁹ *Laštrić Commetariolum i dr.*, str. 11. Usp. A. ŠKEGRO, *nav. dj.*, str. 251.

dodatno dokazuje da je ideologem koji je odlučio koristiti nije bio potpuno uvriježen. Navedeni osmanski dužnosnik Čakalović bio je upućen u "fratarska posla" te je, prema ljetopiscu, shvaćao da je djelovanje slavonskih franjevaca zapravo u uskoj vezi s vojnim i političkim planovima Nikole Zrinskog. Postoji mogućnost da je bila riječ o pripremama ili početnim aktivnostima zimskoga vojnog pohoda Nikole Zrinskog 1663.-1664. godine povodom čega je Hrvatski sabor proglasio opću mobilizaciju.⁵⁰ Da "kapituli nikad nisu činjeni izvan Bosne" argument je koji ljetopisac pripisuje osmanskome činovniku, ali suštinski otkriva ljetopiščevu poziciju te doživljaj da je osmanski činovnik zaštitnik prava bosanskih franjevaca.

Vodeća uloga Zagrebačke biskupije na ugarskom prostoru ogleda se u podatku da je u 17. stoljeću mreža redovničkih, franjevačkih i pavlinskih samostana, povremeno brojnija od samostana na ukupnom preostalom ugarskom teritoriju (uz činjenicu da područje slobodnoga dijela Zagrebačke biskupije čini tek desetinu teritorija slobodnog dijela Ugarske).⁵¹ Poziciju Zagrebačke biskupije osnažila je i činjenica izrazito protureformatorski nastrojenoga hrvatskog plemstva zajedno sa zagrebačkom Crkvom, nasuprot ugarskom plemstvu koje je protestantsku reformaciju podržavalo.⁵² Sinoda Zagrebačke biskupije 1634. godine i službeno se oduprla odredbama donesenim prije godinu dana na ugarskom metropoljskom saboru u Trnavi braneći svoja partikularna prava i pokazujući "samostalnost od crkvenoga središta".⁵³ Idejna suština zagrebačkog otpora bila je ilirizam, očito van u pisanju Ivana Zaića, koji je isticao ilirsko-hrvatsko pravo na prostor Panonije te zagovarao preuređenje hrvatsko-ugarskih odnosa.⁵⁴ Ovakvo stanje, između ostaloga, rezultiralo je osnivanjem slavonske Franjevačke provincije svetoga Ladislava 1655. godine sa središtem u Zagrebu.⁵⁵ Uz obnovljene srednjovjekovne tradicije, s druge

⁵⁰ A. VLAŠIĆ, *Obitelj Zrinski u Putopisu Evlije Čelebija i usporedba s neosmanskim izvorima*, str. 45.

⁵¹ A. MOLNAR, *Zagrebačka biskupija i osmanska Slavonija u 17. stoljeću*, str. 49.

⁵² *Isto*, str. 52.

⁵³ *Isto*, str. 55.

⁵⁴ *Isto*, str. 56.

⁵⁵ *Isto*, str. 50. Autor navodi: "slavonske franjevačke provincije prozване po sv. Ladislavu". Također usp. SZABOLCS VARGA, "Szempontok a szlavdniai ferencesek

strane prostor Slavonije u osmansko doba razlikovao se od prostora pod Osmanlijama preko Drave utoliko što je iz osmanske perspektive bio shvaćan kao "nutarnja zemlja" i domaći prostor pod "balkansko-slavenskim" tipom ustroja.⁵⁶ Kao jedan od kriterija razine podčinjenosti nekoga prostora osmanskoj vlasti suvremeni ugarski izvori uzimaju provođenje devširme kao krajnjeg oblika podčinjenosti.⁵⁷ Šipračićeva *Tabula* je jedan od izraza takvoga stanja u Bosni, ljetopisac izravno opisuje provođenje ove osmanske prakse u Bosni: "Za ovoga dohodiše adžam oglani, dicu kupiše".⁵⁸

Ukupni navedeni kontekst izravno je utjecao na upravljanje i organizaciju Franjevačke provincije Bosne Srebrene. Na provincijskom kapitulu održanu 1665. godine u Gradovrhu određeno je da primorski samostani Zaostrog, Živogošće, Makarska i Šibenik dobiju manju samoupravu ponajviše zbog teškoća izazvanih Kandijskim ratom i dolaskom šibenskoga samostana pod mletačku vlast.⁵⁹ U sličnim okolnostima dolazi i do osnivanja Makarske biskupije koja je središte imala na oslobođenom dalmatinskom području, a ingerenciju nad južnim prostorom Bosne Srebrene. U istoj bilješci gdje navodi organizaciju kapitula u Velikoj Šipračić bilježi: "A tada se dogodi u Rimu ot[ac] f[ra] Marijan Lišnjić, prokurajući biskupat makarski, i š njime ot[ac] f[ra] Gargur Kovačević, oba iz Imote [...]"⁶⁰

Na rascjepu između tradicije i uronjenosti u osmanski kontekst

Nakon dužega naslova i uvoda, fra Andrija Šipračić započinje svoje izlaganje o povijesti Provincije vijestima preuzetim iz falsificiranih

kora ujkori tortenetehez", u: NORBERT S. MEDGYESY, ISTVAN OTVOS I SANDOR OZE (ur.), *Nyolcszaz esztendos a Ferences Rend. Tanulmányok a rend lelkisege-rol, torteneti hivatarol es kulturalis-muveszeti szereperol*, Budimpešta, 2013., str. 237-252. Autor raščlanjuje jačanje slavonskoga plemstva u 17. stoljeću te njegovu podršku osnivanju provincije svetog Ladislava.

⁵⁶ A. MOLNAR, *Zagrebačka biskupija i osmanska Slavonija u 17. stoljeću*, str. 5.

⁵⁷ *Isto*, str. 3.

⁵⁸ *Laštrić Commetariolum i dr.*, str. 19; A. ŠKEGRO, *nav. dj.*, str. 255.

⁵⁹ Usp. FAHRUDIN HIDANOVIĆ, "Franjevački samostan na Gradovrhu", u: *Kačić*, 44-45, Split, 2012./2013., str. 173.

⁶⁰ *Laštrić Commetariolum i dr.*, str. 12. Usp. A. ŠKEGRO, *nav. dj.*, str. 251.

izvora iz provenijencije dubrovačke obitelji Ohmučević. U fokusu njegova izlaganja našla se ta bilješka zbog vijesti o navodnom franjevačkom kapitolu iz 1406. godine i vikaru fra Marinu Splićaninu. U tim je navodima obitelj Ohmučević dobila ulogu bosanskoga plemstva kojoj je potvrđen niz posjeda u Bosni. Ta činjenica Šipračićevu *Tabulu* dovodi u posredan utjecaj ilirskih ideja i težnji Ohmučevića da sebe prikažu kao srednjovjekovno bosansko plemstvo. Odmah nakon toga Šipračić navodi: "Na 626. poče se graditi Dubrovnik, a na 1300. doniješe glavu Svetoga Blaža u Dubrovnik."⁶¹

Ovime Šipračić svoje idejno narativno izvorište želi vezati uz Dubrovnik, što se može razumjeti kao utjecaj ideja ranog ilirizma, no to označuje i vrlo stare tradicije i tradicionalne bosanske veze s Dubrovnikom. Prežitak je to ideja iz vremena prije dezintegracije prostora uzrokovanog osmanskim osvajanjima. Simbol te integriranosti je priča o narudžbi zastava bosanskoga velikaša Ivaniša Pavlovića. Naručene i izrađene u Dubrovniku, na jednoj svojoj strani zastave su, po zahtjevu naručitelja, imale lik svetoga Vlaha.⁶²

Sakralizirano bosansko srednjovjekovlje također je jedno od izvorišta Šipračićeva pisanja iz kojega se može razaznati i razvijanje kulta kraljeva groba: "Na 1461. kralja plemenitoga i dobroga Tomaša zadaviše sin Stipan i brat Radivoj u Bjelaju (vele po navratu kralja budimskog) i bi ukopan u Sutisci u manastiru svetoga Ivana Karstitelja frataru Male bratje. Ali, bivši manastir i carkva i dva puta do temelja oboreno, ne zna se grob premda se govori da je pod otarom privileđijatom, nigdi kod vrata."⁶³ S ovim se narativom može u vezu dovesti slika dubrovačkoga majstora Krist i donator, na kojoj se kao donatora prepoznaje kralja Stjepana Tomaša, a sama je slika bila namijenjena ukopnoj kapeli na Bobovcu. Kult groba je u 17. stoljeću, kako ljetopisi otkrivaju, prisutan u samostanu u Kraljevoj Sutjesci, a sjećanje na stvarni grob je bilo uminulo.⁶⁴

⁶¹ Laštrić *Commetariolum i dr.*, str. 2. Usp. A. ŠKEGRO, *nav. dj.*, str. 246.

⁶² M. ANČIĆ, *Tko je pogriješio u Bosni*, str. 178.

⁶³ Laštrić *Commetariolum i dr.*, str. 2; A. ŠKEGRO, *nav. dj.*, str. 246.

⁶⁴ Usp. IVANA PRIJATELJ-PAVIČIĆ, "Prilog poznavanju sudbine slike Uskrslog Krista i kralja Stjepana Tomaša porijeklom iz Kraljeve Sutjeske", u: MARKO

Dok je kralj Stjepan Tomaš "plemeniti i dobri", fra Anđeo Zvizdović je u Šipračićevu narativu "blaženi": "Na 1498. priminu blaženi fra Anđeo Zvizdović u Fojnici u manastiru Duha Svetoga."⁶⁵

Uz navedena izvorišta Šipračićeva narativa, jasno je vidljiv i narativ ukorijenjen u osmanski kontekst. Tako je u njegovu narativu sultan Mehmed nazvan "čestitim carem" kada osvaja Konstantinopol, što je odraz konfesionalizacije i izraz suprotstavljenosti pravoslavlju te kada dodjeljuje *ahdnamu* fra Anđelu Zvizdoviću. Kada opisuje pad Bosne, pridjev "čestiti" ljetopisac ciljano izostavlja. Opis osmanskoga poraza pod Bečom, događaj suvremen ljetopiscu, prikazan je pak iz "turske" perspektive: "Za ovoga istoga mini[st]ra odoše Turci na Beč i dođe Poljak pod Beč i razbi Turke; i uzeše svu haznu vezirovu i svečev bajrak (!) oteše i istoga puta uzeše Ostrogon; i slidi vojska u Ungari[ji] i turska i kauska."⁶⁶

Anonimni autor Fojničke kronike svoj je narativ također dijelom uobličio u osmanski kontekst te tako svoje izlaganje počinje uspostavom osmanske dinastije: "1300. Naiparvi car turski bi Otoman i ovi poče najparvi carevat".⁶⁷

Turkizacija kod anonimnog autora vidljiva je u imenovanju hrvatskoga bana s Krbave "Derenčlug". Vojska je osim hrvatskom, nazvana i "slovinskom" što je neposredan utjecaj ranog ilirizma u Fojničkoj kronici: "1493. bi boj na Garbavi miseca šetembra i pobiše Turci vojku harvatsku i slovinsku i uitiše bana Derenčugla [...]"⁶⁸

Osmansko Carstvo je svoje podanike bosanske slavenske muslimane nazivalo Bošnjacima –*Boşnak*, *Boşnak taifesi*, *Bosnalı takımı*, *Bosnalı kavmi* (tur.), dok takva samoidentifikacija autohtonog islamiziranog stanovništva u bosanskom ejaletu nije postojala.⁶⁹ Hrvatska enciklo-

KARAMATIĆ (prir.), *Stoljeća Kraljeve Sutjeske*, Kulturno-povijesni institut Bosne Srebrene, Sarajevo, 2010., str. 105-143.

⁶⁵ Laštrić *Commetariolum i dr.*, str. 4; A. ŠKEGRO, *nav. dj.*, str. 247.

⁶⁶ Laštrić *Commetariolum i dr.*, str. 29; A. ŠKEGRO, *nav. dj.*, str. 261.

⁶⁷ Č. TRUHELKA, *Fojnička kronika*, str. 445.

⁶⁸ *Isto*, str. 448.

⁶⁹ CANER SANCAKTAR, "Osmanlı Hâkimiyeti Altında Boşnak Ulusunun Doğuşu (Emergence of Bosniak Nation under the Ottoman Rule)", u: *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)*, 2015., str. 28. Ovaj autor

pedija ističe da je "Bošnjak" bila odrednica za osmanske podanike kršćanske vjeroispovijesti, a da se islamizirano bosansko stanovništvo označavalo terminom *Bosnalı*, a za "ustaljene osmanske vladavine" počinje se uopćeno nazivati svakoga podanika iz Bosne – Bošnjak.⁷⁰ Fra Andrija Šipračić je takav naziv koristio isključivo za franjevce iz Bosne u sukobu sa slavonskim – prikosavskim franjevcima. Iz njegove zamišljene skupine Bošnjaka isključeni su bili Soljani, franjevci iz samostana u Solima i Gradovrhu. Fojnička kronika je te franjevce nazvala "zvorničkim". Zvornik je bio staro franjevačko središte, međutim u 17. stoljeću samostan i crkva u Zvorniku već su odavno napušteni, ali je u osmanskoj upravi on postao središte Zvorničkoga sandžaka. Ne treba zanemariti ni činjenicu da su franjevci iz Zvornika otišli upravo na područje Soli nakon napuštanja samostana.⁷¹ Ovakva shvaćanja mogu implicirati da je pod pojmom Bošnjak fra Andrija Šipračić shvaćao franjevce iz svih samostana s područja Bosanskoga sandžaka. Njegovo pisanje tako vrlo jasno određuje sjeverne granice svoje zamišljene bošnjačke zajednice, dok se južne mogu shvatiti tek implicitno. Iako su dalmatinski franjevci u 17. stoljeću imali vrstu autonomije u provinciji Bosni Srebrenoj te je bila uspostavljena i Makarska biskupija, čija je ingerencija ulazila u dubinu osmanskoga teritorija, rani ljetopisni narativi ne pokazuju snažno identitetsko raslojavanje kakvo je jasno vidljivo u odnosu na prostor Slavonije.

Crkvena organizacija na osmanskom teritoriju u 17. stoljeću treba se razumjeti kao "dopuna ili produžetak svjetovne vlasti".⁷² Prisutnost Zagrebačke biskupije kroz 17. stoljeće u Slavoniji značila je i nazočnost hrvatsko-slavonskih staleža na tom prostoru uza svijest o obnovljenim srednjovjekovnim tradicijama. Utjecaj tih ideoloških pozicija bio je očito snažan i na području Soli te one mogu biti odraz kasnosrednjovjekovnih kretanja, uspostave Srebreničke banovine

ističe da su bosanski muslimani koristili konfesionalizirani identitet te da su se jednostavno nazivali muslimanima.

⁷⁰ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/bosnjaci-etnologija> – HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, mrežno izdanje, *Bošnjaci*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. (26. 10. 2025.).

⁷¹ F. HIDANOVIĆ, *Franjevački samostan na Gradovrhu*, str. 162-164.

⁷² A. MOLNAR, *Zagrebačka biskupija i osmanska Slavonija u 17. stoljeću*, str. 77.

nakon pada Bosne te kasnijeg oživljavanja imena Bosanskoga Kraljevstva pod Nikolom Iločkim. Južni krajevi Bosne Srebrene su se u 17. stoljeću tako našli u zoni utjecaja Mletačke Republike. Odsutnost snažnijega raslojavanja između dalmatinsko-hrvatskih i bosanskih franjevaca može se tumačiti nepostojanjem ideološkog temelja za takvo raslojavanje te snažnijom identitetskom bliskošću. Ne treba izuzeti ni razloge sasvim ekonomske prirode jakoga bosanskog otpora odvajanju panonskih prostora provincije od bosanske jezgre, jer je panonski prostor bosanskim franjevcima vjerojatno značio i puko ekonomsko preživljavanje pod velikim pritiskom osmanskih poreza.⁷³ Odsutnost svjetovne vlasti na koju su se franjevci Bosanskoga sandžaka mogli osloniti ili čiji bi oni bili stvarna "dopuna ili produžetak" značilo je i njihovo dublje srastanje s osmanskim kontekstom. *Tabula* svjedoči i tome da su se bosanski franjevci doista ponekad morali osloniti na pomoć predstavnika osmanske vlasti, kao što je to slučaj s prethodno navedenim Čakalovićem. Bilješka za 1635. godinu otkriva i dobre odnose franjevaca s Mustafom-pašom Sinanovićem, a kojeg Šipračić naziva hadži Sinanović:

"Za ovoga [provincijala, nap.a] se dogodi niki zao događaj u Fojnici tako da su ktili gospoda manastir oborit, a fratre smicati. A tada se dogodi u Sutisci gvardijanom f[ra] Marijan Maravića iz Olova, velik prijatelj [...] s hadži Sinanovićem u Sarajevu koji je bio carev silistar i onda vele moguć u Bosni. [...]"⁷⁴

Sinanović je zaustavio planirano nasilje osmanskih velikaša protiv franjevaca, što je očito spasilo samostan u Fojnici i živote franjevaca.

Znameniti fra Luka Ibrišimović, vikar zagrebačkoga biskupa i borac protiv Osmanlija za oslobođenje Slavonije, našao je svoje mjesto i u *Tabuli*. Ton kojim je fra Andrija Šipračić o njemu pisao, uz ostale franjevece uključene u ratne aktivnosti, otkriva poštovanje i uvažavanje koje je u vrijednostima katoličke vjere ipak nadilazilo ideološke razlike:

⁷³ Usp. ISTVÁN GYÖRGY TÓTH, "Franjevci Bosne Srebrene kao misionari u turskoj Ugarskoj (1584.-1716.)", u: *Scrinia Slavonica*, 2, Slavonski Brod, 2002., str. 178-201.

⁷⁴ *Laštrić Commetariolum i dr.*, str. 8; A. ŠKEGRO, *nav. dj.*, str. 249.

[...] Ufatiše Turci nječesove knjige ot[ca] p[oštovanoga] f[ra] fra Luke Ibrišimovića iz Požege i ujtise gvard[ijana] veličanskoga i bi u Funduk-paše u apstu po godine on i f[ra] Martin Kuač Selaković iz Fojnice; i štetovaše oni rečeni fratri pet tovara jaspri i to se sve u tri godine naplati, a gvard[ijan], kako izide iz hapsta, umrije zašto bi mučen i bijen veoma.⁷⁵

Najvjerojatnije je riječ o događaju kada su "Turci" uhvatili Ibrišimovićeve pouzdanika Hrelju s pismom kršćanskim vojskovođama.⁷⁶

Integracijske ilirske ideje,⁷⁷ iako su utjecale na Šipračićevu misao, u svom punom smislu nisu mogle zaživjeti u kontekstu raslojavanja i dezintegracije između panonskog i bosanskoga prostora u 17. stoljeću. Šibenski biskup Ivan Tomko Mrnavić, jedan od najistaknutijih promicatelja ilirske ideje u 17. stoljeću, potomak izbjeglica iz Bosne bio je dobro povezan s crkvenim strukturama u Rimu gdje je njegovo promicanje ilirizma također ostavilo traga. Mrnavić je bio dobro povezan sa Zagrebačkom biskupijom te je kao ideolog ilirizma bio jedan od najistaknutijih pojedinaca koji je promicao integracijske ilirske ideje.⁷⁸ U drugoj polovici 17. stoljeća dolazi do neujednačenosti između intelektualnog strujanja izniklog u ambijentu europskoga humanizma s jedne strane te stvarnog stanja na terenu s druge, odnosno odvojenosti bosanskog prostora od strujanja prisutnih u zemljama pod kršćanskim vladarom. Preciznije rečeno, *Tabula od ministara i kapitula* ukazuje na takvo stanje u drugoj polovici 17. stoljeća nakon snažnijeg upliva ideja Zagrebačke biskupije i Banske Hrvatske na prostor Slavonije.

Tabula od ministara i kapitula izvor je i za druge procese te unutarcrkvene sukobe. Svjedočanstvo je vremena za proces islamizacije u 17.

⁷⁵ Laštrić *Commetariolum i dr.*, str. 29; A. ŠKEGRO, *nav. dj.*, str. 261.

⁷⁶ VIOLETA HERMAN, "Pisma fra Luke Ibrišimovića zagrebačkom biskupu Aleksandru I. Mikuliću 1688.", u: *Croatica Christiana periodica*, 47, Zagreb, 2001., str. 74.

⁷⁷ U užem smislu riječ je o hrvatskoj humanističkoj ideji koja promiče integraciju prostora *regnuma* Dalmacije, Hrvatske, Slavonije i Bosne, a u širem smislu je riječ o ideji koja promiče integracije čitavog slavenskog svijeta.

⁷⁸ DANIEL PREMIERL, "Visualizing Illyrianism in Urban VIII's Rome", u: ALINA PAYNE (ur.), *The Land between Two Seas: Art on the Move in the Mediterranean and the Black Sea 1300-1700*, Brill, Leiden – Boston, 2022., str. 101-104.

stoljeću, težak položaj franjevac i katolika pod osmanskom vlašću, odnosa predstavnika pravoslavne hijerarhije i franjevac. Također, vrijedan je topografski izvor za proučavanje franjevačke prisutnosti u 17. stoljeću na cijelom prostoru od Podunavlja do Jadrana. Bilježi i aktivnosti biskupa Nikole Ogramića te ostalih važnijih aktera unutarcrkvenih događanja u 17. stoljeću. Ovaj rad raščlanio je samo jedan – paradigmatički – sukob unutar Bosne Srebrene koji oslikava identitetsko raslojavanje u 17. stoljeću između panonskog i bosanskoga dijela Provincije. Drugi sukobi, kao što je borba za prevlast u Provinciji između samostana predvođenih sutješkim samostanom i fra Andrijom Šipračićem nasuprot fojničkom samostanu i fra Franji Miletiću samo dodatno oslikavaju različite razine međufranjevačkih sukoba. Ovaj se ticao samo upravnih poslova, nije imao paradigmatičku pozadinu. No, zanimljivo je da su dalmatinski franjevci, od kojih se ističu imotski franjevci te franjevci Hercegovine (posebno fra Grgur od Imote i fra Antun Gabeljanin) koji su pripadali kreševskom samostanu, zdušno podupirali Šipračićevu opciju. Raslojavanje između bosanskog i panonskoga dijela Provincije nije znatno utjecalo na međuodnos franjevac s dalmatinsko-hrvatskog i bosanskoga prostora. Pažljivim čitanjem Šipračićeva *Tabula* otkriva kako je postojao očigledan dogovor između Šipračićeve opcije u Provinciji te dalmatinskih franjevac. Naime, to se ogleda u odabiru funkcije komesara Provincije i provincijala. Kada bi za provincijala bio izabran netko od bosanske opcije, Dalmatinci bi dobili funkciju komesara.⁷⁹ U sljedećem mandatu bi dalmatinska opcija dobila funkciju provincijala, a bosanska komesara. Takvo se stanje da pratiti u Šipračićevu opisu kapitula 1666. i 1669. godine.⁸⁰ Izuzetno je zanimljiva činjenica

⁷⁹ <https://ivanlovrenovic.com/clanci/bosna-argentina/dusko-barac-uzroci-nastanka-i-bitna-obilježja-franjevackog-reda-i-bosanske-redodrzave> – Duško BARAĆ, *Uzroci nastanka i bitna obilježja franjevačkog reda i bosanske redodržave* (25. 4. 2025.). Gotovo potpuno isti model primjenjivan za kasnija razdoblja primjećuje i citirani autor: "Vremenom, nastalo je pravilo da je izbor svih funkcionara bio vršen kombinirano po teritoriji i u vremenu. Pa ako je redodržavnik bio iz turskog dijela provincije, njegov zamjenik je morao biti iz mletačkog dijela, a barem dva definitora iz austrijskog dijela provincije. Svakim novim mandatom funkcije su morale mijenjati svoj teritorijalni domicil."

⁸⁰ Usp. A. ŠKEGRO, *Tabula od ministara i kapitula... fra Andrije Šipračića Margaritića Dubočanina*, str. 254-256.

da u svojoj naraciji Šipračić niti jednom riječju ne govori o sukobu između dalmatinskih i bosanskih franjevaca, iako je on postojao kroz 17. stoljeće.⁸¹

Zamišljena, odnosno "virtualna kršćanska Bosna" kako to ističe Ančić, utjelovljena u Bosni Srebrenoj kroz sustav zamišljenoga *milleta* (odnosno određenog mentaliteta *milleta*), ambijent je u kojem se razvila autonomna svijest bosanskih franjevaca o "redodržavi". *Tabula od ministara* prvi je jasno formirani franjevački narativ s izrazima nastajanja elemenata toga mentaliteta i svijesti o redodržavi, a pojam Bošnjak je u tom narativu označio nositelje tih izraza. Srednjovjekovne tradicije, elementi jedinstvenoga kulturnog identiteta "Bošnjana" formirana u 15. stoljeću,⁸² preživljavaju u svijesti bosanskih franjevaca sve do kraja 17. stoljeća. Šipračićev je ljetopis narativ u kojem se ta forma pojavljuje zajedno s novijom izražajnom formom te tako predstavlja jedinstven izvor u kojem se susreću tradicionalna i novija forma. Čini se da je upravo Šipračićev ljetopis imao značajan utjecaj na franjevačke autore 19. stoljeća, kada je nakon napuštanja kroz 18. stoljeće, ponovno oživljen narativ o primanju *ahdname*, ali i kada se rađa ideja o nacionalnom bošnjaštvu kod fra Antuna Kneževića. Kako je već naglašeno, u sustavu *milleta* religijski vođa zajednice obično je nosio i ulogu političkoga vođe. U tom kontekstu, razvijajući mentalitet *milleta*, provincijal bosanskih franjevaca zamišlja se kao vođa identitetske skupine koja nosi ime razumljivo političkom središtu moći od kojeg se očekuje zaštita prava. Je li se fra Andrija Šipračić vodio ovakvom logikom kada je, već mu poznati i među franjevcima prisutni, naziv Bošnjak koristio u svom pisanju, teško je sa sigurnošću reći.

Zaključak

Humanistička integrativna ideja ilirizma, u kojoj su prostor i ljudi Bosne od samoga početka imali iznimno važnu ulogu, našla se u suprotnosti sa stvarnosti oblikovanoj dugotrajnom osmanskim prisutnošću te procesima konfesionalizacije i regionalizacije. Dok je prostor

⁸¹ Usp. F. E. Hoško, *Požeški franjevci kao promicatelji crkveno-upravne samostalnosti Slavonije u tursko vrijeme*, str. 65.

⁸² M. Ančić, *Tko je pogriješio u Bosni*, str. 67.

Slavonije, zajedno s prostorom Soli (Tuzle) već u 17. stoljeću ušao u integrativne procese predmodernoga hrvatskog identiteta (vezana za bansku Hrvatsku), prostor Bosne još nije imao preduvjete za razvijanje takve dinamike. U integrativnim ilirskim idejama sudjelovali su i slojevi gradskoga trgovačko-obrtničkog katoličkog stanovništva Bosne i potomci bosanskih izbjeglica, određujući se Bošnjanima ili Bosancima. Naziv Bošnjak nije suprotstavljen tim nazivima, ali se pojavljuje u specifičnom ambijentu, a u Šipračićevu narativu zajedno s pojavom elemenata mentaliteta *milleta*.

Bosna Srebrena se u novonastalim okolnostima 17. stoljeća našla pred teritorijalnom fragmentacijom i posljedičnim unutarnjim raslojavanjem. U obranu redodržavnosti nastaju prvi franjevački ljetopisi. Šipračićev ljetopis tako donosi i prve narativne elemente koji se mogu povezati s razvijanjem mentaliteta *milleta* u cijelosti razvijenog u 19. stoljeću. Izvorište narativa o franjevačkom *milletu* događaj je u kojem je sultan Mehmed dodijelio ahdnamu fra Anđelu Zvizdoviću. Taj je narativ po prvi put jasno izrečen u Šipračićevu ljetopisu. Kroz 18. stoljeće bit će napušten, a u 19. stoljeću ponovno oživljen u sklopu "potrage za boljom prošlošću".⁸³ "Balkansko-slavenski" tip upravljanja ili "vlaško-slavenski" mentalitet bio je zajedničko obilježje prostora Slavonije i Bosne pod Osmanlijama, ali pod utjecajem snažnog ideološkog središta u Zagrebu slavonski i tuzlanski franjevci počeli su se diferencirati od franjevaca iz Bosne. Dalmatinski i hercegovački franjevci su se već nalazili pod utjecajem Mletačke Republike, ali nisu imali takvo snažno idejno-političko središte pod čijim bi se utjecajem dogodilo značajnije raslojavanje u odnosu na bosanske franjevce. Jedino takvo središte na jugu može se naći u Dubrovačkoj Republici, koja je model svog opstanka izgradila vještom diplomacijom i koegzistencijom s osmanskom državom, što se jasno reflektiralo i u narativu fra Andrije Šipračića.

⁸³ Usp. RUDOLF BARIŠIĆ, "Franciscan Province of Bosna Srebrena as an Imagined Millet?", u: *Specimina Nova Pars Prima Sectio Mediaevalis*, 12, Pécs, 2023., str. 101-116.